

V. kapitola – Závěr

5.1. Vztah opravných prostředků

5.1.1. Řádné a mimořádné opravné prostředky

Řádné a mimořádné opravné prostředky se liší zejména intenzitou, s jakou je jejich prostřednictvím zasahováno do právního postavení osob, jichž se týká napadané rozhodnutí. Tím jsou také dány požadavky, které musí být splněny pro to, aby opravný prostředek mohl být s úspěchem uplatněn u soudu a rovněž rozsah, v jakém lze opravný prostředek uplatnit. Všechny mimořádné opravné prostředky jsou zásahem do soudem dříve autoritativně určených práv a povinností, vzhledem k tomu je jejich uplatnění vázáno na přísnější podmínky než je tomu u odvolání jako opravného prostředku, který směřuje proti rozhodnutím nepravomocným.

V souladu s právě uvedeným platí, že odvolání musí splňovat pouze základní formální náležitosti a musí v něm být individualizováno rozhodnutí, proti němuž směřuje spolu s uvedením odvolacího důvodu a odvolacího návrhu, tedy toho, čeho se odvolatel svým podáním domáhá. Odvolací důvod přitom představují pro účastníka spíše než omezení návod, jak podání formulovat. O omezení se nejedná proto, že odvolací důvody zahrnují takřka veškeré možné varianty pochybení a nedostatků, kterými rozhodnutí soudu může být stíženo. Totéž platí i u rozsudku pro uznání a rozsudku pro zmeškání – občanský soudní řád sice obsahuje speciální ustanovení, ve kterém omezuje odvolací důvody, vzhledem k povaze rozsudku pro uznání a rozsudku pro zmeškání a s ohledem na průběh řízení, které předchází jejich vydání, se ale nejedná o omezení ani zde.

U mimořádných opravných prostředků je situace jiná. Vzhledem ke kasačnímu principu, který se v těchto řízeních uplatňuje, soudy v řízení o mimořádných opravných prostředcích mohou rozhodnutí pouze rušit (případně povolit obnovu), nemohou je však měnit. Zrušením pravomocného rozhodnutí se může významně změnit právní postavení osob tímto rozhodnutím dotčených, od vydání napadeného rozhodnutí navíc již často uplynula delší doba. Vzhledem k tomu je potřeba v případě mimořádných opravných prostředků postupovat s větší opatrností a v souladu s přirozenoprávní zásadou šetřit v dobré víře nabytých práv. Toho si byl zákonodárce vědom a důvody mimořádných opravných prostředků jsou proto do jisté míry omezeny. Občanský soudní řád navíc váže uplatnění mimořádných opravných

prostředků na splnění dalších podmínek (např. zastoupení advokátem nebo notářem v dovolacím řízení), proti některým rozhodnutím je nelze uplatnit vůbec. Toto pojetí v zásadě naplňuje požadavky na rychlost civilního řízení a procesní ekonomii, kdy veškeré vady rozhodnutí mají být pokud možno odstraněny co nejdříve, to znamená za pomoci řádných opravných prostředků. Dovolání, žaloba pro zmatečnost a žaloba na obnovu řízení naproti tomu slouží pouze pro nápravu ve věcech, kdy došlo ke skutečně závažným pochybením a rozhodnutí trpí takovou vadou, pro kterou je bezpodmínečně nutné toto rozhodnutí odstranit a nahradit je novým, bezvadným. Důvody mimořádných opravných prostředků jsou pouze závažné nedostatky rozhodnutí, přičemž zájem na jejich odstranění převažuje nad důsledky prolomení právní moci napadeného rozhodnutí.

5.1.2. Vztah mezi žalobou pro zmatečnost a žalobou na obnovu řízení

Jak žaloba pro zmatečnost, tak žaloba na obnovu řízení jsou mimořádnými opravnými prostředky, kterými mohou být napadena rozhodnutí soudu prvního stupně nebo soudu odvolacího. Existují však mezi nimi určité rozdíly. Žaloba pro zmatečnost je svým dosahem vymezena širěji, neboť narozdíl od žaloby na obnovu řízení může směřovat nejen proti rozhodnutím soudu ve věci samé, ale proti všem rozhodnutím, jimiž se řízení končí (např. usnesení o zastavení řízení). Žaloba pro zmatečnost slouží k odstranění procesních nedostatků vzniklých v řízení (tzv. zmatečnosti), které předcházelo přijetí rozhodnutí, účelem žaloby na obnovu řízení je zajistit prostřednictvím povolení obnovy nápravu skutkových nedostatků pravomocných rozhodnutí, doplnění nových skutečností (které nemohly být uplatněny v původním řízení) a v důsledku toho náprava rozhodnutí samého. Obnovu řízení však nelze povolit dříve než soud rozhodne o žalobě pro zmatečnost – žalobu musí zamítnout, odmítnout nebo řízení o ní zastavit. Z uvedeného vyplývá, že důvody každé z žalob jsou naprosto odlišné, každá se týká jiného druhu vad rozhodnutí. Zákonodárce proto připouští možnost, aby v případě, že je jedno rozhodnutí napadeno jak žalobou pro zmatečnost, tak žalobou na obnovu řízení, byla tato dvě řízení spojena. Přijaté řešení je žádoucí zejména v zájmu rychlosti řízení a tím i poskytnutí ochrany práv účastníků.

5.1.3. Vztah žalob k dovolání

V předchozím odstavci bylo pojednáno o možnosti spojení řízení o žalobě na obnovu řízení a žalobě pro zmatečnost. V případě dovolání, které je posledním z trojice mimořádných opravných prostředků, však občanský soudní řád upravuje jiný postup. Je-li v téže věci podáno jak dovolání, tak některá z výše uvedených žalob, řízení o podané žalobě soud přeruší

až do doby, kdy je Nejvyšším soudem ČR pravomocně rozhodnuto o podaném dovolání. Takový postup je odůvodněn zejména tím, že o dovolání rozhoduje právě Nejvyšší soud ČR, který je nejvyšší instancí v soudní hierarchii³⁶. Vzhledem k tomu se předpokládá vysoká úroveň jeho odbornosti a tedy i jeho rozhodnutí. Tato skutečnost se odráží mimo jiné v tom, že judikatura Nejvyššího soudu slouží ke sjednocování rozhodovací činnosti soudů a její význam je obecně respektován, ač nemá právní závaznost – působí především silou své přesvědčivosti.

Soudy nižších stupňů vyčkají rozhodnutí soudu o dovolání a v souladu s tímto rozhodnutím pak případně rozhodnou o podaných žalobách (pokud nedošlo ke zrušení rozhodnutí dovolacím soudem). Jde-li o tzv. zmatečnosti, dovolací soud se jimi zabývá v rámci dovolacího řízení a další rozhodnutí soudu o žalobě pro zmatečnost by pak již bylo nadbytečné. I proto je na místě přerušování řízení o žalobě v souladu s § 235b odst. 3 o.s.ř.

5.2. Povaha důvodů jednotlivých opravných prostředků

Důvody opravných prostředků vymezené občanským soudním řádem postihují vyčerpávajícím způsobem pochybení, která mohou v civilním řízení nastat. U jednotlivých opravných prostředků jsou důvody stanoveny tak, aby bylo možno dosáhnout nápravy vadného rozhodnutí způsobem, který zajistí vhodné rozdělení rozhodovací činnosti v rámci soudní soustavy a tím i rychlost řízení. O odvolání jako jediném řádném opravném prostředku rozhodují vždy soudy druhého stupně, tedy krajské nebo vrchní. Devolutivní účinek odvolání je koncipován jako záruka toho, že ve věci bude rozhodnuto kvalifikovaným způsobem v souladu se zásadou dvojinstančnosti.

Žaloba na obnovu řízení a žaloba pro zmatečnost spadá do kompetence soudů, které o věci rozhodovaly v prvním stupni, v případě žaloby pro zmatečnost může být příslušným i soud, proti jehož rozhodnutí žaloba směřuje. Přijaté řešení odpovídá charakteru vad, které lze žalobami namítat – procesní pochybení může soud prvního stupně bez větších obtíží sám odstranit stejně jako rozhodnout o povolení obnovy a následně doplnit dokazování. O dovolání rozhoduje Nejvyšší soud ČR jako vrcholný orgán soudní soustavy z toho důvodu, že v dovolacím řízení se řeší právně složité otázky a je tedy na místě svěřit tuto činnost právě jemu (k rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu ČR viz. předchozí část).

³⁶ Ústavní soud stojí mimo soustavu obecných soudů a rozhoduje pouze o zásazích do ústavně zaručených práv a svobod, nikoliv o subjektivních právech jednotlivců

Odvolací důvody jsou univerzální, to znamená, že směřují jak proti pochybením soudu v řízení, tak proti vadám rozhodnutí (skutkovým i právním). Univerzalita odvolacích důvodů vyplývá z povahy odvolání jako jediného řádného opravného prostředku v občanském soudním řízení. Jeho prostřednictvím zákonodárce dává účastníkům možnost domoci se odstranění všech vad nepravomocných rozhodnutí v rámci jednoho řízení. Cílem je dosažení pravomocného bezvadného rozhodnutí v co nejkratší době.

Důvody mimořádných opravných prostředků jsou rozděleny tak, že každý z opravných prostředků lze uplatnit pouze pro určitý druh vad rozhodnutí a ve svém souhrnu pak postihují všechny skupiny možných nedostatků.

Žalobu na obnovu řízení lze podat v případě, že se objeví nové skutečnosti a důkazy, které účastník nemohl uplatnit dříve, a tyto skutečnosti dostatečně odůvodňují povolení obnovy a vydání nového rozhodnutí (podmínkou je možnost rozhodnutí pro účastníka navrhuje povolení obnovy příznivější). Jejím důvodem tedy je doplnění skutkových zjištění soudem prvního stupně.

Žaloba pro zmatečnost naproti tomu slouží k odstranění procesních vad rozhodnutí, které nastaly již v průběhu řízení a předcházely jeho vydání. Rozhodnutí samo o sobě sice může být věcně správné, to je však nerozhodné. Rozhodnutí přijaté na základě nezákonného postupu soudu, při kterém nebyly splněny podmínky řízení či došlo k jiným závažným pochybením, nelze zachovat, neboť by tím byla porušena procesní práva účastníků. Zájem na řádném průběhu řízení při splnění všech zákonem požadovaných podmínek a dodržení stanovených procesních předpisů má totiž stejný význam jako přijetí věcně správného rozhodnutí. Závažné nedostatky řízení nelze jednoduše ignorovat s poukazem na to, že byl naplněn účel řízení a prostředky k jeho dosažení nejsou určující. Zmatečnosti jsou vady tak závažné, že v důsledku jejich vzniku nemělo vůbec dojít k vydání rozhodnutí ve věci. Z tohoto důvodu zákonodárce umožňuje namítat tyto vady i proti rozhodnutí, které již nabylo právní moci.

Zmatečnostmi se zabývá i Nejvyšší soud v rámci dovolacího řízení, a to i bez návrhu. Nemohou však být způsobilým dovolacím důvodem, pokud rozhodnutí není stíženo i jinými vadami, na základě kterých je dovolání přípustné. Těmito vadami jsou nedostatky v právním posouzení věci, případně vada řízení (pokud mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve

věci). V taxativně uvedených případech lze dovolání podat také tehdy, vyjde-li najevo nesoulad mezi skutkovými zjištěními a provedeným dokazováním. Soud přitom vychází ze spisového materiálu odvolacího soudu, sám další dokazování neprovádí.